

ВОЈИСЛАВ ФИЛИПОВИЋ
Археолошки институт, Београд

ГРОБНА ЦЕЛИНА ИЗ СТАРИЈЕГ ГВОЗДЕНОГ ДОБА ИЗ ОКОЛИНЕ СВРЉИГА

УДК: 903.5"6383"(497.11)
DOI: 10.2298/STA1363209F
Оригинални научни чланак

e-mail: vfilipov1@gmail.com
Примљено: 27. фебруар 2013.
Прихваћено: 23. април 2013.

Апстракт. – Године 2005. у близини Сврљига случајно је откривена гробна целина из старијег гвозденог доба која је садржала бронзани композитни ажурирани појас, лук биметалне фибуле, звонасти привезак, фрагменте гвозденог мача и жвала. Од посебне важности је композитни ажурирани појас, састављен од правоугаоних чланака и кружних делова у облику точка са четири паоца, имајући у виду чињеницу да су до сада били познати само налази композитних појасева рађени у комбинацији појасног чланка и салтелеона. Исто тако, на појасу из Калнице се по први пут јављају полуелипсасти пробоји, а не само троугаони, што је иначе главна карактеристика ових појасева.

Целокупан налаз хронолошки се може одредити на крај VII и почетак VI века п.н.е, тј. у На C2/D1 средњоевропске периодизације или хоризонт 2 по Р. Васићу.

Кључне речи. – Сврљиг, гроб, ажурирани појас, старије гвоздено доба, VII–VI век п.н.е.

П риликом јесењег орања 2005. године, на локалитету Калница у селу Нишевац изоран је скупни налаз бронзаног ажурираног појаса, бронзаних делова појаса у облику точка са четири паоца, бронзаног звонастог привеска, лука биметалне фибуле, фрагмент гвозденог мача и део гвоздених коњских жвала (сл. 1).¹ Према речима налазача, приликом орања је плуг закачио и извукао неколико већих плочастих каменова испод којих су нађени наведени предмети, као и фрагментоване људске кости.² Накнадним обиласком поменутог места, током 2007. године, нису уочени никакви површински трагови нити покретни археолошки материјал. Поврх тога да налази не потичу са археолошких истраживања, овакав скупни налаз пред-

ставља изузетно ретку појаву у нашој археологији, посебно имајући у виду да вероватно потиче из уништене гробне целине из периода старијег гвозденог

¹ Власник њиве, Александар Крстић предао је део налаза управнику Завичајне музејске збирке Културног центра у Сврљигу, Славиши Миливојевићу, који ме је обавестио о овом налазу и дозволио ми да га публикујем, на чему му се и овом приликом најсрдачније захваљујем. Налаз је у Збирку доспео тек у марту 2006. године, док је у међувремену отуђена половина појасне гарнитуре о чему ће касније бити речи. Целокупан налаз заведен је под инв. бр. 932. Цртеже је израдио С. Живановић, а фотографије Н. Борић.

² Податак је добијен од власника имања, а људске кости приликом откривања, очекивано, налазач није сакупио.

* Чланак представља резултат рада на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Археологија Србије: културни идентитети, интеграциони фактори, технолошки процеси и улога централног Балкана у развоју европске историје* (бр. 01177020).

Сл. 1. Фотографија комплетног налаза

Fig. 1. Photo of the archaeological material from the Kalnica grave

доба. Посебно значајан је репертоар ових бронзаних и гвоздених предмета откривених заједно, пре свега, имајући у виду чињеницу да са територије источне Србије немамо гробних целина са налазима овога типа. Иако поједини откривени предмети припадају нешто ширим хронолошким оквирима, узимајући у обзир датовање одређених карактеристичних комада, цео налаз припадао би хоризонту 2 старијег гвозденог доба према подели Р. Васића,³ или фази Пв нешто старије периодизације М. Гарашанина,⁴ тј. времену VII–VI века п.н.е.

Налаз је откривен (сл. 2) на северном делу локалитета Калница–Нишевац који се систематски истражује од 2007. године, и за који се претпоставља да би могао бити римска станица *Timacum Maius* на путу *Naissus–Ratiaria*.⁵ Поред остатака античког насеља на локалитету су регистровани архитектонски остаци⁶ из периода праисторије, као и фрагменти керамике из истог периода на простору свих до сада

истражених локација.⁷ Са Калнице потичу и случајни бронзани налази из VII–VI века п.н.е.,⁸ бронзани привезак цилиндричног облика са тањирастим проширењима на крајевима (сл. 3/a) и пунктирана апликација у облику стилизоване људске фигуре од танког бронзаног лима (сл. 3/b). Недалеко од Калнице, на простору северно од Сврљиг града регистрована је још једна некропола из овог периода.⁹

³ Васић 1997, 95.

⁴ Гарашанин 1973, 484.

⁵ О овим истраживањима: Petrović, Filipović 2008; Petrović, Filipović 2009; Petrović, Filipović 2010; Петровић, Филиповић, Миливојевић 2012 са комплетном библиографијом.

⁶ Објекат још није публикован, а откривен је приликом истраживања 2009. године.

⁷ Petrović, Filipović 2009, 52.

⁸ Филиповић 2008, 20.

⁹ Филиповић 2006; Filipović, Bulatović 2011.

Сл. 2. Позиција локалитета Калница у селу Нишевац код Сврљига и место скупног налаза из унишћеног гроба

Fig. 2. Map of the site Kalnica in the village Niševac near Svrlijig, with a position of Kalnica grave

ГРОБНИ НАЛАЗ

Свакако најзначајнији налаз из гроба са Калнице представљају три дела бронзаног ажурираног појаса (сл. 4а–с) и три бронзана дела појаса у облику точка са четири паоца (сл. 4d–f). Према речима налазаца, појас се састојао из још три појасна чланка, два или три дела појаса у облику точка и завршног сегмента појаса са већим кружним завршетком – копчом,¹⁰ попут примерака окривених у Злотској пећини,¹¹ Вртишту¹² или Карагачу,¹³ мада се на основу нашег типа појаса и до сада откривених примерака пре чини да би најсличнија појасу из Калнице била копча ажурираног појаса из Софронијева у Бугарској.¹⁴

Чланци појаса израђени су техником ливења и њихова дужина износи 4,2/4,3 cm, висина 2/2,1 cm, док је ширина 0,6/0,7 cm. Сва три чланка израђена су у истом калупу и након тога украшена пробијањем, урезивањем и пунктирањем у идентичном маниру. Уз леву и десну ивицу чланака урезане су по две паралелне линије и на 2 mm још две паралелне линије. Са леве и десне стране пробијеног дела чланка појаса стоје још четири паралелне линије. Централни део украшен је са два реда наспрамно постављених пробијених украса. У централном делу доминирају полуелипасте пробоји, док су лево и десно од њих троуглови, додуше невелики пробијени, па цео ажурирани украс не одаје утисак идеалне геометризације. На простору између троуглова и полуелипастих пробоја налазе се два концен-

трична круга, састављена од по три линије и малим пунктом у центру. Концентрични кругови овога типа, налазе се на свим до сада познатим ажурираним појасевима, али су чешће формиран са две, понегде са три кружнице као што је то случај са нашим примерком.

Кружни бронзани делови појаса у облику точка са четири паоца израђени су техником ливења и њихови пречници износе 2–2,1 cm и по висини прецизно одговарају чланцима појасева. Сва три кружна дела појаса израђена су у истом калупу и након тога украшена пробијањем и пунктирањем. Са спољне стране налазе се три утиснуте кружнице, док је на средини дубљи пункт.

Још један предмет из овог скупног налаза вероватно припада појасној целини, а то је бронзани звонасти привезак (сл. 5/a), висине 4 cm и пречника 1,7–1,8 cm. Реч је о коничном привеску са два пластична прстенаста украса на врату, док је ушица за качење моделована ромбоидно.

У гробу је откривен и масивнији лук биметалне фибуле (сл. 5/b), вероватно двопетљасте са ногом у виду пешчаног сата. Језгро фибуле израђено је од

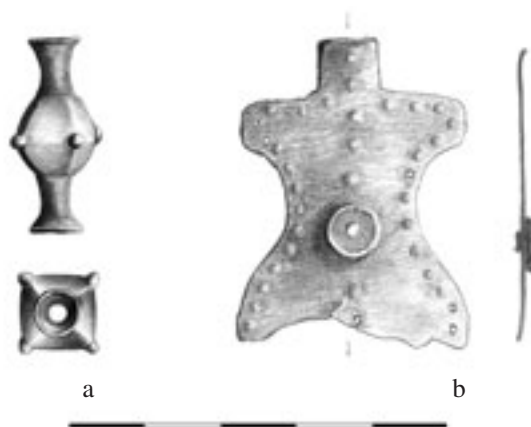
¹⁰ Овај део појасне гарнитуре завршио је у поседу непознатог колекционара из Ниша.

¹¹ Tasić 1980, 48–50.

¹² Vasić 1977, Pl. 21/1.

¹³ Srežović 1973, Pl. IV/3.

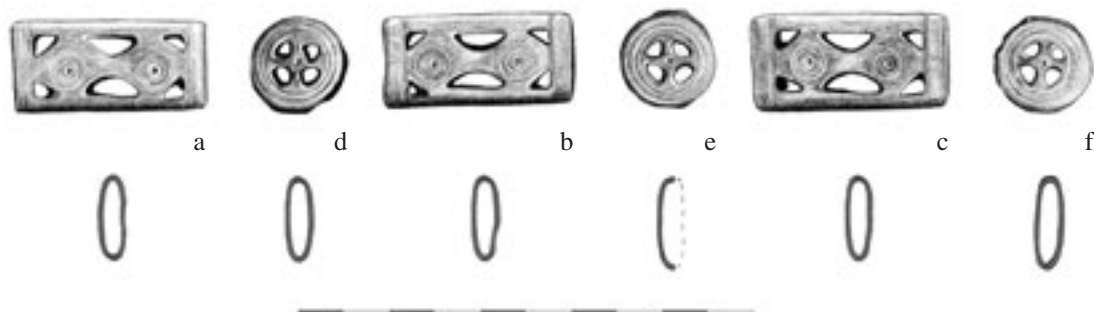
¹⁴ Николов 1965, обр. 7/ж–з.

Сл. 3. Случајни бронзани налази са локалитета који потичу из периода VII/VI века п.н.е. – бронзани привезак цилиндричног облика са таньирасијим проширењима на крајевима (а) и пунктирана антропоморфна апликација у облику стилизоване људске фигури (б)

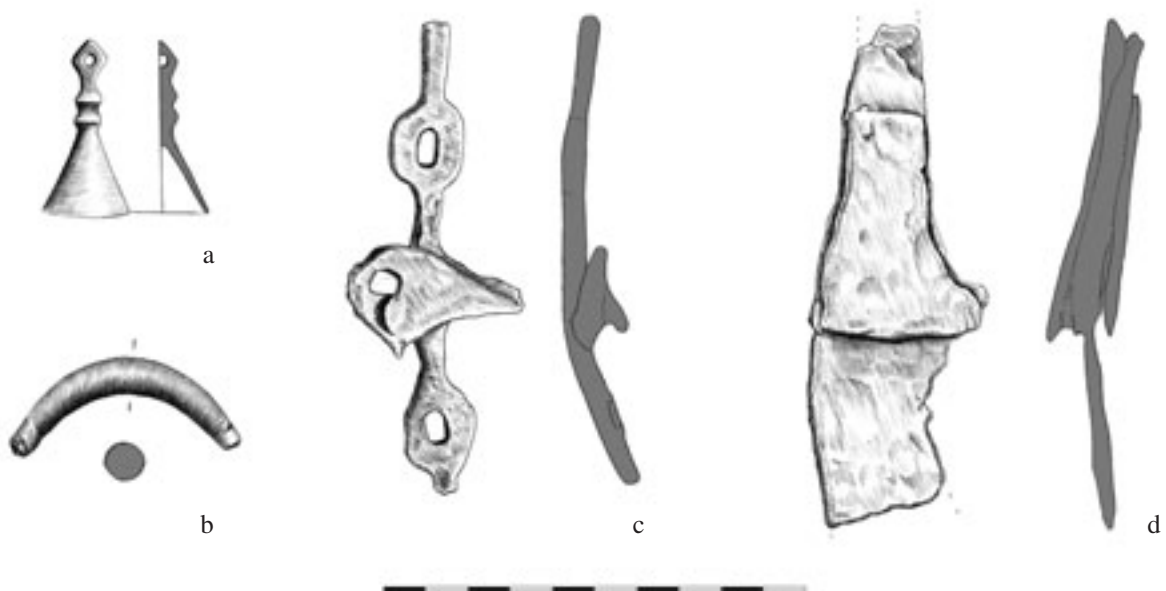
Fig. 3. Bronze chance findings from the site from the 7th/6th century B.C.

– bronze cylindrically-shaped pendant (a) and punctuated anthropomorphic application (b)

Сл. 4. Бронзани чланци ажурисаног појаса (а–с) и делови појаса у облику шочка са четири паоца (д–ф)

Fig. 4. Bronze parts of the openwork belt (a–c) and belt parts in the form of a four-spoked wheel (d–f)

Сл. 5. Бронзани звонасти привезак (а), лук биметалне фибуле (б), део гвоздених жвала (с) и фрагмент гвоздене мача (д) из уништенег гроба

Fig. 5. Bronze bell-shaped pendant (a), arc of bimetallic fibula (b), horse iron bit (c) and fragment of the iron sword (d) from the Kalnica grave

гвожђа, док је пресвлака од бронзе.¹⁵ Лук ширине 5,5 cm украшен је густим и ситним ребрима.

У гробу је откривен и део гвоздених оштећених коњских жвала димензија 11 x 4,3 cm (сл. 5/c). Са стоје се од бочнице са недостајућим крајевима, на којој је фрагментовани завршетак усненог дела жвала вероватно спојен закивком, али је услед корозије то немогуће са сигурношћу тврдити. На спољном усненом делу жвала налази се већи отвор са половином кородирале алке. На бочници, изнад и испод усненог дела жвала налази се по један отвор за попречне држаче.

Последњи налаз из ове целине представља део гвозденог повијеног једносеклог мача димензија 11,9 x 4,4 cm (сл. 5/d). Наиме, реч је о доњем делу рукохвата и горњем делу сечива. Рукохват је такође израђен од гвожђа, тј. од додатних плочица које су ковањем (?) причвршћене за мач. Задњи део рукохвата није очуван, док је на предњем делу рукохвата и самом сечиву, са доње стране, изведено троугаоно проширење – граничник. На оваквим типовима повијеног мача на крају дршке најчешће се налази тзв. Т завршетак, па претпостављамо да је и наш мач имао такав крај.

ХРОНОЛОГИЈА НАЛАЗА

Ажурирани појасеви до сада су откривени на преко 40 локалитета на простору од западне Босне до Црног Мора на истоку, те од Мађарске на северу до Пелопонеза на југу.¹⁶ Хронолошки се опредељују у период од На С до На D, тј. VII и VI век п.н.е.¹⁷

Предмети слични кружним деловима појаса у облику точка са четири паоца до сада су откривени у Македонији¹⁸ и на Косову и Метохији,¹⁹ али се овде пре ради о дугмадима аплицираним на одећу, нешто већих пречника, а не о деловима појаса. Са друге стране, једини до сада објављени кружни део појаса регистрован је на локалитету Облик,²⁰ поред Сврљиг града, недалеко од места где је откривен наш налаз. Хронологија кружних бронзаних делова појаса у облику точка са четири паоца директно је у вези са хронологијом ажурираних појасева. Стога би овај тип налаза требало одредити у На C/D.

Звонасти бронзани привесци са ромбоидном ушицом нису чест налаз на територији централног Балкана и до сада су, поред сврљишког, позната два примерка, један из оставе Рожанци на Космају²¹ и један са обале Дунава код Земуна.²² Шире

гледајући, звонасти привесци са ромбоидном главом представљају само варијанту привезака са пластично моделованим прстенастим ребрима на врату, што потврђује налаз из Рожанца, где су регистроване обе варијанте.²³ Овакав тип звонастих привезака јавља се и у Будишићу,²⁴ Рудовцима,²⁵ Новим Бановцима,²⁶ као и на калупу из Карловчића.²⁷ Хронолошки, према осталим налазима са којима су откривени, овај тип привезака може се одредити у период На ВЗ–С.

Биметална двопетљаста фибула са ногом у облику пешчаног сата чији је лук украшен ситним ребрима припадала би варијанти са наребреним луком по Р. Васићу,²⁸ које се датују у VIII и VII век п.н.е, а вероватно трају и у VI веку п.н.е., судећи према налазима из суседних области.²⁹

Повијени гвоздени једносекли мачеви са Т дршкама до сада нису нађени на територији Србије, а слични примерци из ЈЗ Олтеније³⁰ – Балта Верде, Басараби и Острову Маре, као и из Софронијева³¹ из СЗ Бугарске припадају тзв. Басараби типу по М. Гуштини,³² или мачевима са Т дршкама према А. Вулпеу.³³ Обично су откривени у ратничким гробовима, често заједно са жвалама или другом коњаничком опремом.³⁴ Мачеви овог типа опредељују се у период На ВЗ–С.³⁵

Гвоздене жвале са усненим делом који је спојен закивком и специфичном бочницом од дебље гво-

¹⁵ Vasić 1999, 57.

¹⁶ Упореди: Vasić 1971; Vasić 1992.

¹⁷ Vasić 1971, 6; Vasić 1992, 394.

¹⁸ Крстевски, Соколовска 2005, 71–72.

¹⁹ Господари сребра 1990, 160, кат. 92/7.

²⁰ Филиповић 2008, 16, Т. III/2.

²¹ Тодоровић 1971, 26, Т. XVI/5.

²² Тодоровић 1971, 98, Т. XLVI/5.

²³ Тодоровић 1971, 26, Т. XVI/5–6.

²⁴ *Праисторијске остаци* II, 1994, 40, Т. XXXI/2–4,6.

²⁵ *Праисторијске остаци* II, 1994, 39, Т. XXX/13.

²⁶ Васић 1988, 7, Сл. 5/3.

²⁷ Јевтић 1975, 151, Т. II.

²⁸ Vasić 1999, 57.

²⁹ Bader 1983, 81; Gergova 1987, 46.

³⁰ Vulpe 1990, 74 и даље.

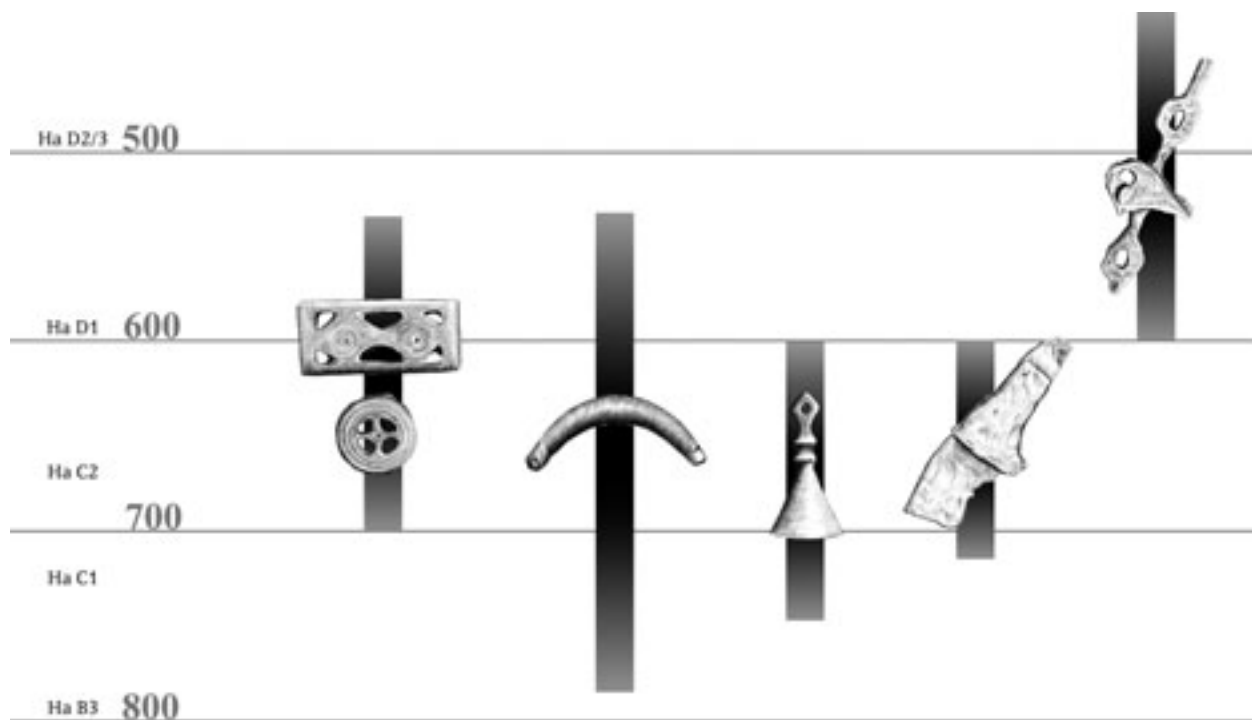
³¹ Николов 1965, 169.

³² Guštin 1977, 156–157.

³³ Vulpe 1990, 74.

³⁴ Guštin 1977, 157.

³⁵ Guštin 1977, 157; Vulpe 1990, 78.

Сл. 6. Хронолошка табела налаза откривених у гробу из Калнице

Fig. 6. Chronological table of material from the Kalnica grave

здене жице са отворима на кружним проширењима скоро и да немају идентичне аналогије. Плочасте жвале са два отвора, чији је уснени део спојен закривком припадају типу II жвала према В. Вернеру,³⁶ које се најраније могу датовати на сам крај Ha C2, док највећи број примерака припада периоду Ha D2/3.³⁷ Исто тако, алке на усненим деловима жвала карактеристика су позног халштата и опредељују се најраније у Ha D1.³⁸

* * *

Имајући у виду хронолошко опредељење свих налаза из овог уништеног гроба (сл. 6), ажурирани појас из Калнице могао би се датовати најраније у период краја VII и сам почетак VI века п.н.е. Овакво датовање начелно одговара Ha C2/D1 средњоевропске периодизације, тј. хоризонту 2 по Р. Васићу,³⁹ када се, према истом аутору и датују налази ажурираних појасева.⁴⁰ Ипак, благу недоумицу при датовању појаса из Калнице изазивају гвоздене жвале типа II према В. Вернеру, које доминирају периодом Ha D2/3,⁴¹ тј. крајем VI и првом половином V века п.н.е.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Налаз композитног појаса из Калнице намеће неколико занимљивих запажања. На првом месту, појас из Калнице разликује се од највећег броја до сада откривених примерака на територији југоисточне Европе по томе што је већина до сада познатих чланака појасних гарнитура формирана у облику квадрата, са мањим одступањима по ширини или висини чланка,⁴² док би појас из Калнице био релативно издуженији. Слични нашем, тј. нешто „издуженији“ чланци откривени су још само у север-

³⁶ Werner 1988, 12 и даље.

³⁷ Werner 1988, 25.

³⁸ Werner 1988, типови IV, VI и VII.

³⁹ Vasić 1977, 22.

⁴⁰ Vasić 1971, 6; Vasić 1992, 394.

⁴¹ Werner 1988, 25.

⁴² Vasić 1971, Т. I/2; Христов 2004, кат. 1–3, 50–51, 69–70, 76–77; Васић 1975, 81; Vulpe 1967, Pl. XXIV; Митревски 1991, гроб 71; Торбов 1993, обр. 11–12; Попов 1918, Т. III–IV; Milčev 1958, обр. 1, 3; Kilian 1975, Т. 55/6–9; Атанасова, Кичашки 1965, обр. 1.

ној Македонији⁴³ и у гробу 5 тумула I на локалитету Кенета у Албанији.⁴⁴ Исто тако, занимљиво је приметити разлику у украшавању појаса из Калнице у односу на све остале појасеве. Наиме, они се украшавају искључиво пробијеним троугловима и пунктираним концентричним круговима са пунктом у центру, који се понављају у безброј комбинација.⁴⁵ На појасу из Калнице, чини се, по први пут јављају се полуелипсасти пробоји донекле невешто изведени, тако да се не стиче утисак идеалне геометријације украса као што је то случај код ажурираних појасева са пробијеним троугловима.

Друго запажање везано је за кружне делове појаса у облику точка са четири паоца. Наиме, идентични украс налази се на копчи ажурираног појаса из Софронијева у Бугарској⁴⁶ што јасно потврђује повезаност ових предмета са појасним ажурираним гарнитурама. Овакве појасне гарнитуре очигледно нису биле у широј употреби, већ је чешће коришћена комбинација појасних чланака и салтелеона.⁴⁷ Већ поменута дугмад са истим орнаменталним мотивом,⁴⁸ али и дугмад са пробијеним троугловима⁴⁹ могла би представљати украсну целину, тј. неку врсту комплета са композитним или „обичним“ појасним гарнитурама.

Уништена гробна целина из Калнице садржи прилоге који, начелно, одговарају осталим гробовима са ажурираним појасевима на простору југоисточне Европе. Посебно је занимљива појава ових појасева са гвозденим и бронзаним коњским жвалама, које су регистроване и у гробовима 2 и 110 на некрополи Ферићиле у Румунији,⁵⁰ као и са гвозденим мачем који за сада налазимо у разореном гробу из Софронијева у Бугарској.⁵¹ У гробу 71 на не-

крополи Дедели у Македонији регистрован је већи гвоздени повијени нож,⁵² мада се овај случај не може сматрати гробом са оружјем. Отуда се чини да су ажурирани појасеви представљали неку врсту престижне робе коју није могао имати било ко. У прилог овоме иде и налаз из најбогатијег женског гроба из некрополе у Доњој долини,⁵³ који се по прилозима јасно разликује од осталих женских гробова на некрополи.

У највећем броју, ажурирани појасеви јављају се на територији између река Тимока у Србији и Искера у Бугарској, мада је према недавно објављеним налазима из регије Тројан у Бугарској⁵⁴ ту област распрострања могуће померити још источније, до реке Росице. Ван ове територије, значајнија груписања приметна су у долини Вардара у Македонији, као и на некрополи старијег гвозденог доба у Доњој долини у северној Босни. Налази из Мађарске, Албаније или са севера Косова и Метохије указују више на трговачке токове у овом периоду, него на ширу употребу ажурираних појасева код протоисторијских заједница које су насељавале поменуте области. Центар производње ових појасева повезан је са групом Злот (Злот–Софронијево), односно са племеном Трибала,⁵⁵ али се може рећи да су у периоду VII и VI века п.н.е. ношени и код њихових суседа. Потпуно одсуство ових појасева из области западне Србије и источне Босне,⁵⁶ тј. територије коју су заузимали Аутаријати делује донекле изненађујуће. Ипак, уколико имамо у виду вековне ратове ова два племена⁵⁷ и уколико ажурирани појасеви јесу Трибалски производ и као такви препознати код осталих палеобалканских племена, онда њихова дистрибуција има разложно објашњење.

⁴³ Крстевски, Соколовска 2005, 73–74, сл. 14.

⁴⁴ Jubani 1983, T. II/17.

⁴⁵ Васић 1986, 6.

⁴⁶ Николов 1965, обр. 7/ж–з.

⁴⁷ Јевтић 2004, 155; Truhelka 1904, Taf. XL.

⁴⁸ Крстевски, Соколовска 2005, 71–72, сл. 10.

⁴⁹ Videski, Temov 2005, 18, kat. 83–87.

⁵⁰ Vulpe 1967, 108, 172.

⁵¹ Николов 1965, 169.

⁵² Митревски 1991, 34, T. XVIII/1.

⁵³ Truhelka 1904, 85, Taf. XL.

⁵⁴ Христов 2004, 43 и даље.

⁵⁵ Vasić 1992, 395.

⁵⁶ Vasić 1992, 395.

⁵⁷ О томе најдетаљније код: Papazoglu 1969, 69 и даље.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Атанасова, Кичашки 1965** – Ђ. Атанасова, П. Кичашки, Гробни находки от с. Градец, Видинско, *Археолоџија* 3, Софија 1965, 52–55.
- Bader 1983** – T. Bader, *Die Fibeln in Rumänien*. PBF XIV, 6, München 1983.
- Vasić 1971** – R. Vasić, The openwork Belts and the Early Iron Age Chronology in the Northern Balkans, *Archaeologia Iugoslavica* XII, Belgrade 1971, 1–14.
- Васић 1975** – Р. Васић, Пробјени појас из Музеја Бенаки, *Зборник радова Народни музеја* VIII, Београд 1975, 81–84.
- Vasić 1977** – R. Vasić, *The Chronology of the Early Iron Age in Serbia*, BAR 31, Oxford 1977.
- Васић 1986** – Р. Васић, Уметничке тежње на тлу Југославије у гвоздено доба, *Старинар* XXXVII, Београд 1986, 1–24.
- Васић 1988** – Р. Васић, Нове белешке о старијем гвозденом добу у Србији, *Старинар* XXXIX, Београд 1988, 1–13.
- Vasić 1992** – R. Vasić, Pages From the History of the Autariatae and Triballoi, *Balkanica* XXIII, Hommage a Nikola Tasić, Belgrade 1992, 393–399.
- Васић 1997** – Р. Васић, Старије гвоздено доба на подручју источне Србије, *Археолоџија источне Србије* (ур. М. Лазић), Београд 1997, 91–100.
- Vasić 1999** – R. Vasić, *Die Fibeln im Zentralbalkan*, PBF XIV, 2, Stuttgart 1999.
- Videski, Temov 2005** – Z. Videski, S. Temov, *Makedonske bronze*, Zagreb 2005.
- Vulpe 1967** – A. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, București 1967.
- Vulpe 1990** – A. Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, PBF VI, 9, München 1990.
- Гарашанин 1973** – М. Гарашанин, *Праисторија на тлу СР Србије*, Београд 1973.
- Gergova 1987** – D. Gergova, *Früh- und ältereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien*, PBF XIV, 7, München 1987.
- Госпођари сребра 1990** – *Госпођари сребра* (ур. Ј. Јевтовић), Каталог изложбе, Београд, Нови Сад, Приштина 1990.
- Guštin 1977** – M. Guštin, Beiträge zu den vorgeschichtlichen Verbindungen zwischen Slowenien und Basarabi, *Arulim* XV, Alba Iulia 1977, 155–168.
- Јевтић 1975** – М. Јевтић, Калуп за ливење бронзаних предмета из Карловчића, *Старинар* XXVI, Београд 1975, 151–154.
- Јевтић 2004** – М. Јевтић, Гвоздено доба у околини Бора, у: М. Лазић (ур.), *Бор и околина у праисторији, антици и средњем веку*, Бор–Београд 2004, 127–163.
- Jubani 1983** – B. Jubani, Tumat ilire të Kënetës, *Iliria* XIII/2, Tiranë 1983, 77–133.
- Kilian 1975** – K. Kilian, Trachtzubehör der Eisenzeit zwischen Ägäis und Adria, *Praehistorische Zeitschrift* 50, Berlin, New York 1975, 9–140.
- Крстевски, Соколовска 2005** – Ц. Крстевски, В. Соколовска, Нови наоди на Македонско-пајонски бронзи, *Macedoniae Acta Archaeologica* 16, Скопје 2005, 65–87.
- Milčev 1958** – A. Milčev, Mohyla pri obei Debnevo, Trojansko v Bulharsku, *Slovenska arheologia* VI/1, Bratislava 1958, 99–107.
- Митревски 1991** – Д. Митревски, *Дегели*, Скопје 1991.
- Николов 1965** – Б. Николов, Тракијски паметници в Врачанско, *Извештаја АИС* 28, Софија 1965, 163–201.
- Papazoglu 1969** – F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)*, Djela, knj. 30, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo 1969.
- Petrović, Filipović 2008** – V. P. Petrović, V. Filipović, Newly-discovered Traces of the Roman *Naissus–Ratiaria* Road and the Problem of Locating Two *Timacum* stations, *Balkanica* XXXVIII, Belgrade 2008, 29–43.
- Petrović, Filipović 2009** – V. P. Petrović, V. Filipović, The Location of the *Timacum Maius* Station on the Roman Road *Lissus–Naissus–Ratiaria*: New Archaeological Research, *Balkanica* XXXIX, Belgrade 2009, 47–58.
- Petrović, Filipović 2010** – V. P. Petrović, V. Filipović, The Roman Station *Timacum Maius* (?): Evidence of Urbanization and Communications, *Balkanica* XL, Belgrade 2010, 25–30.
- Петровић, Филиповић, Миливојевић 2012** – В. П. Петровић, В. Филиповић, С. Миливојевић, *Сврљиска област у праисторији, антици и средњем веку*, Београд 2012.
- Поповъ 1918** – Р. Поповъ, Гробни находки отъ Халшатската епоха, *Списание на БАН* XVI, Софија 1918, 105–116.
- Праисторијске остаци II 1994** – М. Гарашанин, Н. Тасић (ур.), *Праисторијске остаци у Србији и*

Војводина, Археолошка грађа Србије, Серија I, Праисторија, књ. 2, Београд 1994.

Sreјović 1973 – D. Sreјović, Karagač and the Problem of the Ethnogenesis of the Dardanians, *Balkanica* IV, Beograd 1973, 39–82.

Tasić 1980 – N. Tasić, Metalni nalazi iz Zlotske pećine, *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije u Boru* 2, Bor 1980, 19–35.

Тодоровић 1971 – Ј. Тодоровић, *Каталог праисторијских металних предмета*, Београд 1971.

Торбов 1993 – Н. Торбов, Тракийски находки от Врачанско, *Известия на музеите в Северозападна България* 21, Враца 1993, 27–45.

Truhelka 1904 – Č. Truhelka, Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina, *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina*, Wien 1904, 3–156.

Филиповић 2006 – В. Филиповић, Керамика старијег гвозденог доба са локалитета Сигнал и Облик у селу Палилула код Сврљига, *Зборник* 15, Ниш 2006, 9–19.

Филиповић 2008 – В. Филиповић, Праисторијска налазишта у околини Сврљига, *Зборник* 16–17, Ниш 2008, 9–42.

Filipović, Bulatović 2011 – V. Filipović, A. Bulatović, An Early Iron Age Necropolis in Eastern Serbia, *Гласник САД* 26, Belgrade 2011, 73–83.

Христов 2004 – И. Христов, Тракийски накитни съкровища (IX–VI в. пр. Хр.) от фонда на Националния исторически музей, *Известия на националния исторически музей* XIV, Велико Търново 2004, 43–67.

Werner 1988 – M. W. Werner, *Eisenzeitliche Trensen an der unteren und mittleren Donau*, PBF XVI/4, München 1988.

Summary:

VOJISLAV FILIPOVIĆ, Institute of Archaeology, Belgrade

**EARLY IRON AGE BURIAL COMPLEX
FROM THE SVRLJIG AREA***Key words.* – Svrlijig, grave, openwork belt, early Iron age, VII–VI century BC.

In 2005, a group of objects was ploughed up, comprising a bronze openwork belt, bronze belt parts in the form of a four-spoked wheel, a bronze bell-shaped pendant, the arc of a bimetal fibula, fragment(s) of an iron sword, and part(s) of a horse's iron bit, at the Kalnica site in the village of Niševac. According to the finder, while ploughing a field, his plough dug up several larger slab-shaped stones, beneath which were found the above objects, as well as fragments of human bones.

The most important finds from the Kalnica grave are three parts of a bronze openwork belt (fig. 3a–c) and three bronze belt parts in the form of a four-spoked wheel. According to the finder, the belt was composed of three more belt links, two or three parts in the form of a wheel, and a final segment with a larger round buckle. The links of the belt were cast, with dimensions of 4.2–4.3 cm (length), 2–2.1 cm (height) and 0.6–0.7 cm (width). All three links were made in the same mold, after which they were decorated with perforations, incisions, and points in an identical manner. The circular bronze parts of the belt in the shape of a four-spoked wheel (fig. 3d–f) were cast, with a diameter of 2–2.1 cm, and their height precisely matches the links of the belt. All three circular parts were made in the same mold and then decorated with perforations, incisions, and points. One more item from this group of finds that probably belongs to the belt collection, is a bronze bell-shaped pendant (fig. 4/a), with a height of 4 cm and a diameter of 1.7–1.8 cm. A larger arc of a bimetal fibula was discovered in the grave, with its foot in the shape of an hourglass. The arc is 5.5 cm in width, decorated with dense small ribs. Part of a damaged horse's iron bit 11 x 4.3 cm in dimension was also found in the grave (fig. 4/c). The last find in this collection comprises part of a bent single-bladed iron sword, 11.9 x 4.4 cm (fig. 4/d). In this kind of bent sword, a so-called T end is usually found at the end of the handle/hilt, so we suppose that this sword had such an end.

Bearing in mind the chronological classification of all finds from this destroyed grave (fig. 5), the openwork belt from Kal-

nica could be dated to the end of the VII or the very beginning of the VI centuries BC at the earliest. Such dating in principle agrees with the Ha C2/D1 central-European period, i.e. horizontal 2 according to R. Vasić, since other finds of openwork belts were dated to this period by the same author. Nevertheless, the type II iron bit does raise a slight doubt regarding the dating of the Kalnica belt, since according to M. Werner such belts were dominant in the Ha D2/3 period, i.e. at the end of the first half of the Vth century BC.

The find of the composite belt from Kalnica raises several interesting observations. Firstly, the belt differs from most examples previously discovered on the territory of south-eastern Europe in that most belt link sets were formed in the shape of a square, with less frequent deviation regarding link dimensions, while those of the belt from Kalnica are relatively elongated. Links similar to the Kalnica elongated links have only been discovered in north Macedonia and in grave 5 of tumulus I in the Kenete site in Albania. The difference in the decoration of the belt from Kalnica compared with other belts is interesting. They are decorated with pierced triangles and perforated concentric circles, with a central point, repeated in countless combinations. Half-elliptical perforations appear for the first time on the belt from Kalnica, to some extent inexpertly carried out.

Openwork belts have been discovered throughout the territory between the Timok river in Serbia and the Isker in Bulgaria, although according to recently published finds from the Trojan region in Bulgaria, that area could be extended eastward to the Rosica river. Outside these territories, more significant groupings are visible in the Vardar valley in Macedonia, as well as in an early Iron Age necropolis in the Donja dolina in northern Bosnia. The production center of these belts is connected with the Zlot group (Zlot–Sofronijevo), or with the Triballi tribe, but it could be said that in the VII and VI centuries BC such belts were also worn among their neighbors.